

Orests Silabriedis

Kas raksta Edgaram Tonam?

Diriģenta Edgara Tona (1917–1967) meita Juta Brauna uzticējusi “Mūzikas Saules” redakcijai vēstules, kas savulaik rakstītas izcilajam maestro. Žurnāla 2012. gada pirmajā laidienā lasījām Ilzes Mednes veidoto apkopojumu no Edgara Tona vēstulēm, kas 50. gadu sākumā no Ļeņingradas rakstītas dzīvesbiedrei Margitai Tonei. Šajā reizē ieskatīsimies vēstulēs, ko saņēmis pats Meistars. Vēstuļu kolekcija ir nesistemātiska – kas nu saglabājies, tas ir. Vairākas interesantas vēstules pienākušas no diriģenta Borisa Haikina un kāda ievērojama krievu histologa dzīvesbiedres Jekaterinas Hlopinas, kas, liekas, smalki jutusi mūzikas audumu. Piedāvājam ieskatu dažās vēstulēs – gan ar pārstāstīšanu, gan ar citēšanu.

1952. gada 7. jūlijā raksta Kazahstānā dzimusī un Maskavā studējusi igauņu komponiste, **Visariona Šebaļina** kādreizējā studente, vēstules rakstīšanas brīdī Igaunijas Radio mākslinieciskā vadītāja Lidija Austere (1912–1993). Briest koncerts, kura programmā Borodins, Čaikovskis un Rimskis-Korsakovs.

1954. gada 18. janvārī raksta Rjazanovu (laikam taču) laulātā pāra vārdā kāds **V. N. Rjazanovs** un saka paldies par neaizmirstamo iespēju uzspēlēt tenisu Rīgas tenisa arēnā – viņam tik ļoti to gribējies. No konteksta liekas, ka varētu būt mūziķis, jo piesauc arī kopīgu simfonisko koncertu pēc klausītāju lūguma. Maz ticams, ka runa varētu būt par Kirova teātra baleta solistu Valēriju Rjazanovu, kaut iniciāļi sakrīt.

1955. gada 31. martā raksta Gustavs Ernesakss (1908–1993) – igauņu leģendārais kordiriģents, kurš, kā zināms, bija arī komponists. Vēstulē Tonam akurāt runa par Ernesaksa operām. Maestro priecājas par ziņu, ka jaunākais kolēģis aprīlī pošas uz Tallinu skatīties viņa operas “Roku rokā” iestudējumu, un izsaka nožēlu, ka Tonam nebūs iespējas noskatīties iepriekšējo operu “Vētru krasts”, kas tiks izrādīta tikai maijā (toties tā būšot jau 66. izrāde). Apzinoties to, ka viņš kā operkomponists ir faktiski iesācējs bez ilūzijām par savu darbu izrādīšanu ārpus Igaunijas PSR, Ernesakss lūdž Edgaru Tonu vizītes laikā Tallinā justies pilnīgi brīvam no jebkādam saistībām. Rīgas operā nevienu no Ernesaksa operām tā arī neiestudē.

1956. gada 9. janvārī raksta B. Pogrebovs un apsveic ar augstā apbalvojuma – Darba Sarkanā Karoga ordeņa piešķiršanu, kā arī izsaka cerību reiz atkal satīties orķestrī. Ticams, ka tas būs tas pats Boriss Pogrebovs, kam citstarp bija dārišana ar Sergeja Prokofjeva “Pelnušķītes” un Arvida Žilinska “Zelta zirga” pār- vai pieinstrumentēšanu.

50. gadu otrajā pusē raksta J. M. Ļičkusa un kārtu Edgara Tona vieskoncertus Ļeņingradas filharmonijas Lielajā zālē. Programmās – Bahs (!), Bēthovens, Ešpajs, Gļinka, Glazunovs (par godu 25. gadadienai kopš aiziešanas mūžībā), Šostakovičs, Vāgners (1959. gadā!) u. c.

1956. gada 19. janvārī Tonam raksta Jevgeņija Ņesterenko skolotājs, Ļeņingradas basbaritons, Marijas teātra ilggadējs solists Vasilijš Lukaņins (1889–1969) un jautā, kā tad isti Žermēna Heine-Vāgnere Marijas teātrī dziedājusi to Nīlas skata ārijas augšupejošo frāzi uz trešās oktāvas do – vai ar vienu elpu, kā saklausījis viņš, Lukaņins, vai ar trim ieelpām, kā apgalvo dažas viņa kolēģes. Vēstule glikti uzzīmētas nošlinijas un iezīmētas eventuālās elpas vietas.

1958. gada 28. novembrī uz glītas personiskās veidlapas mašīnrakstā vēstuli raksta PSRS Medicīnas zinātņu akadēmijas īstenais loceklis profesors **Nikolajs Hlopins** (1897–1961).

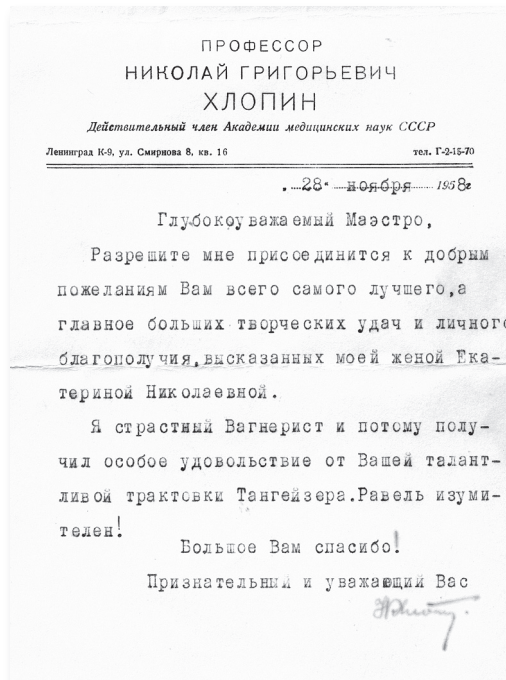
“Dziļi cienījamais Maestro,

Atļaujiet man pievienoties visa laba un, galvenais, lielu radošu veiksmju un personiskās labklājības vēlējumiem, ko Jums izteica mana sieva Jekaterina Nikolajevna.

Esmu kaislīgs vāgnerists, tāpēc saņēmu patiešām sevišķu baudījumu no Jūsu talantīgā “Tannheizera” traktējuma. Ravels bija brīnišķīgs!

Liels paldies!

**Ar cieņu un atzinību
Nikolajs Hlopins”**

1958. gada 28. novembrī, Ļeņingradā

Dziļi cienījamais Edgar Ton,

Atvainojos par šādu uzrunu, taču diemžēl man nav prieks zināt Jūsu tēvvārdu.

Lūdzu, nedomājiet, ka Jums raksta kāda nebūt pielūdzēja no tām apdullušajām meičām, kas vairumā lenc talantīgus māksliniekus. Esmu godājama ģimenes saimniece un pat vecmāmiņa, tiesa, ne lielos gados.

Gribu no sirds pateikties Jums par Jūsu brīnišķīgo māksliniecisko sniegumu. Klausījos “Baņutu”, divreiz “Tannheizeru” un divreiz skatījos “Bolero”. Šis stilā tik dažādās izrādes rāda Jūsu daudzpusīgo talantu, muzikalitāti un apbrīnojamo ritma izjūtu.

Jums ir elegants, patīkams žests un diriģēšanas maniere vispār. Tiesa, pēdējā izrādē (26. novembrī) Jūs bijāt vai nu izsmēlis spēkus, vai nevesels, jo vadījāt orķestri mazliet gurdī, un tas bija redzams arī ārēji, bet “Burvju leļļu” beigu daļā orķestrī notika aizķeršanās, kas, cik saprotu, izsita no ritma deļotājas (zilo leļļu *pas*). Taču tas, visticamāk, bija tikai negadījums.

Runāt par “Baņutu” grūti; dzirdēju to tikai vienu reizi, un man tā bija arī pirmā sastapšanās ar Latvijas nacionālo mūziku vispār. Varu tikai teikt, ka šī opera mani pilnīgi apbūra.

Attiecībā uz Vāgneru teikšu, ka labi zinu viņu, ļoti milu un, klausoties Jūsu interpretācijā, guvu lielu baudījumu. Sevišķi labas bija kora epizodes un otrā cēliena fināls. Uvertīru Jūs diriģējat ar izcilu gaumi, takta sajūtu un ļoti muzikāli. Pēdējoreiz klausījos “Tannheizeru” *Gewandhaus* orķestra atskaņojumā [Franča] Konvičnija vadībā. Jums ar viņu atšķirīgi lasījumi. Viņš – vairāk emocionāls, es teiktu, – Jums orķestris vietumis skan episkāk. Orķestris diemžēl nav gana spēcīgs (skaitliskā ziņā).

“Bolero” Jūs diriģējat spidoši! Rosīni Jums skan smalki, graciozi un absolūti viņa stilā. Savukārt ar Jūsu “Šopeniānas” traktējumu neesmu vienisprātis. Piedodiet par tādu pārdošu izteikšanos. Es ļoti milu mūziku un mazliet pārzinu to. Taču Jums rakstu vienkārši kā klausītāja un skatītāja ar savu dziļi individuālo uztveri.

Svītas sākuma polonēze Jums iznāk neizteiksmīgi un monotoni. Kāpēc? Arī turpmākā svītas daļa aizrit ne īsti šopēniski, liekas, ka trūkst Šopēna apbuošā smalkuma. Viņa neparasti gaišā, caurspīdīgā viegluma un vienlaikus dziļās emocionalitātes.

Augstsirdīgi atvainojiet manus spriedumus, taču es patiešām ļoti milu mūziku.

Vēl viena piebilde ne par saturu, ne formu. Ļeņingradas publika augstu vērtē Jūsu talantu un karstiem aplausiem sveic Jūs, galu galā operas un jo īpaši baleta diriģenti nemaz tik bieži neizpelnās šādu

atzinību. Domāju, ka pieticības, bet varbūt kautrības dēļ Jūsu atsaucība uz publikas sveicienu ārēji izskatās šķietami nevērīga, sevišķi labi tas bija redzams pēc 26. novembra “Bolero”.

Jūsu snieguma novērtējums ir publikas ziņā. Bieži vien tieši klausītāju, nevis speciālistu-kritiķu ziņā. Lūk, kādēļ atļāvos atņemt Jūsu uzmanību ar saviem bezmākslinieciskajiem iespaidiem. Ceru, ka atvainosiet mani.

Neuzdrošinos cerēt, ka uzskatīsiet par iespējamu uzrakstīt man pāris rindu. Tomēr, ja Jūsu būtu laipns un uzrakstītu man savus uzskatus par Šopēnu, būtu Jums bezgala pateicīga.

Vēlreiz pateicos par milzīgo baudījumu, ko Jūs mums devāt. No sirds novēlu lielus radošus panākumus un personisko labklājību Jums un Jūsu ģimenei.

Patiesā cieņā – Jekaterina Hlopina

P. S.

Ļoti interesanti būs klausīties “Fausta pazudināšanu”. Milu Berliožu.

1958. gada 12. decembrī, Ļeņingradā

Dziļi cienījamais Edgar Otovič,

Atvainojiet mani, bet es nevaru patlaban klusēt!

Ak, ja vien Jūs zinātu, kādu milzīgu estētisku baudījumu mums ar Nik. Gr. deva šis vakars. Man nekas nav jāsaka par to, kā pagāja koncerts. Domāju, Jums bija liela diena. Nemas nerunāju par publiku. Kā Jums aplaudēja tādi ievērojami kolektīvi kā mūsu kapela un filharmonijas orķestris. Ar viņiem taču uzstājušies izcilākie diriģenti gan pie mums, gan ārzemēs. Starpbrīdī diriģentu godina ļoti reti.

Esmu pārliecināta, ka šodien Jums jābūt ļoti apmierinātam.

Ko varu teikt par Berliožu, precīzāk, par “Fausta pazudināšanu”. Jums taisnība – tas ir lielisks darbs. Es to klausījos pirmoreiz, savukārt Nik. Gr. to jau reiz bija dzirdējis Itālijā vēl ar [“baritonu karali” Matiū] Batistini Mefistofeļa lomā. Taču šodien viņš bija vienkārši sajūsmā un lūdza man to Jums pateikt.

Varu tikai brīnīties, kā Guno pēc Berlioza vispār varēja ķerties pie “Fausta”, un vēl tik drīz, ja nekļūdos. [Guno] “Faustu” pirmoreiz uzveda gadus desmit pēc “Pazudināšanas” (Jekaterinai Hlopinaī taisnība, pagāja 13 gadu – *red.*). Varbūt no Jūsu skatpunkta teikšu blēņas, taču es nemīlu Guno. Nemīlu, un viss.

Edgar Otovič, mēs zemū klanāmiēs – Jūs esat īsts, dižs diriģents!

Tagad atļaujiet pastāstīt mazliet vairāk par manas dziļās pieticības iemeslu.

Mums ar vīru patlaban lielas bēdas. Nomira karsti mīlots draugs, Nikolaja Grigorjeviča skolotājs un darbuzdevinātājs Leons Abgarovičs Orbels.

Dienesta stāvokļa dēļ (viņš ir medicīnas dienesta ģenerālis) vīram šodien bija jāpilda smagi oficiāli pienākumi pie Leona Abgaroviča šķirsta. Šīs dienas Nik. Gr. ir ļoti smagas. Būdam stipri ieturēts un iznesīgs cilvēks, viņš ļaudis turējās vīrišķīgi, taču mājās raudāja tā, kā var raudāt vien vīrietis. Vīriešu asaras – tas nav mūsu sievišķīgais ūdens.

Es ar varu aizvedu viņu uz koncertu. Un lieku reizi pārliecinājos par dižas mākslas iedarbības vareno spēku. Sākotnēji Nik. Gr. vienkārši atslēdzās no smagajām domām, un pēc tam pilnībā aizrāvās. Mājās, kad bija pagājis koncerta raisītais saviļņojums, viņš mierīgi aizmīga pēc trim bezmiega naktīm.

Skaidri saprotu, ka tā ir mākslas iedarbība kopumā, taču, tā kā tas bija Jūsu koncerts, es pēc nevienam nesaprotamās sieviešu loģikas jutos Jūsu parādniece un svētīju Jūs.

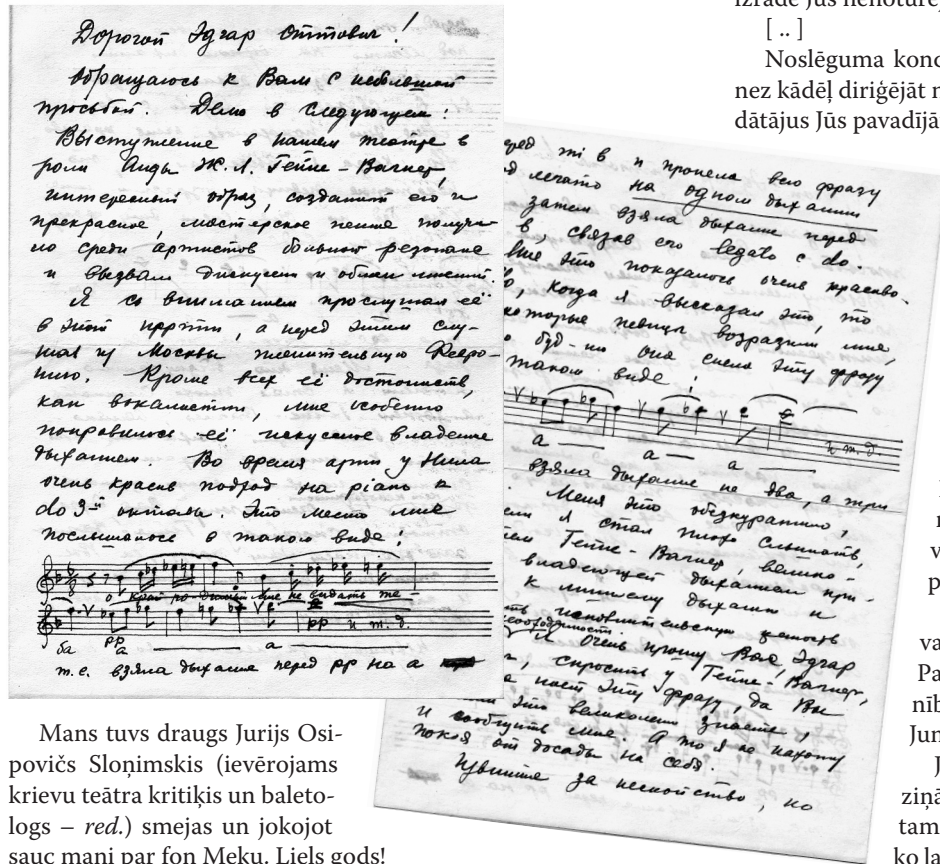
16. decembrī, Komarovā

Ārkārtīgi reti ir brīži, kad liela, spēcīga, gaiša notikuma iespaidā atkailinās kādas iekšējās dvēseles stīgas. Tā notika ar mani pēc Berlioza, precīzāk, pēc visa koncerta kopumā, pieskaitot vēl arī to pacilātības gaisotni, kas parasti valda mūsu flharmonijā.

Lūk, tāpēc uzrakstīju Jums – pavisam svešam, nepazīstamam cilvēkam – tādu vēstuli “no sirds”. Pēc tam runāju ar Jums pa tālruni un tomēr sūtu arī vēstuli, atkārtoties – dzīvē ļoti reti ir tā, ka cilvēki sarunājas pa istam – “no sirds”.

Tagad, kā mēdz teikt, kopsavilkums.

Beigušās Jūsu teātra viesizrādes, pagājuši Jūsu koncerti. Jūs jau esat mājās, pierastajos apstākļos. Mēs ar Nik. Gr. esam savā ārpilsētas namā (viņš paņēma dažas dienas darbam mājās). Aiz loga pinkainas, baltas priedes, sastindzis jūraslicis un klusums, brīnumains klusums. Šeit tad arī sāka attīties iespaidu lenta. Tiešā iedarbība beigušies, emocijas norimušas. Parādījies objektīvisms.

Mans tuvs draugs Jurijs Osipovičs Sloņimskis (ievērojams krievu teātra kritiķis un baletologs – red.) smejas un jokojot sauc mani par fon Meku. Liels gods!

Man nez kādēļ liekas, ka vienkāršu, bet labvēlīgu klausītāju viedoklis varētu būt Jums interesants, tāpēc arī rakstu.

Visupirms teikšu, ka Jūsu teātris ir augsti kulturāls. To var just visās izrādēs. Gan operu, gan baletu uzvedumi ir labi izstrādāti, skaisti noformēti, atskaņotājmāksla ir augstā līmenī. Sevišķi labi ir ansambļi un koris.

Tagad rakstīšu anketu stilā.

[..]

Ekstra-klases solisti – Heine-Vāgnere un Velta Vilciņa. Pirmās klases solisti – [Regīna] Māliņa-Frinberga, Janīna Pankrate, Pēteris Grāvelis.

“Baņuta” – ļoti laba, mūzika mazliet “europeizēta”. Vairāk nevaru neko pateikt, ar vienas reizes redzēšanu nepietiek.

“Brīvības sakta” – labi, taču vietumis par garu. “Velnu skats” uzjautrinošs. Mūzika nenoliedzami ļoti interesanta.

“Tannheizers” – par Jūsu darbu jau rakstīju. Vismazāk veiksmīgs visās nozīmēs ir Venēras grotas skats. Mākslinieka darbs vājāks, nekā citos cēlienos, balets neveiksmīgs. Jūsu traktējumā maz “bakhiskā”. Vislabākais ir otrais cēliens, sevišķi fināls.

“Loengrīns” – labs, bet pārāk vilkts garumā Elzas un Loengrīna skats, līdz ar to pazuda viņu duets. Diemžēl [tenora Izraila] Feigelsona vokālie dotumi laupīja trešajam cēlienam visu burvību.

Glāzups dirigē ļoti korekti, vietumis pat pārlietu korekti. Vāgneru viņš jūt labi. Atšķirībā no Jums Glāzupam labi izstrādāts žests “uz publiku”, ieskaitot paklanišanos ar apburošiem smaidiem īpašajā priekšrindā sēdošo dāmu virzienā!?

“Šopeniāna” – mans viedoklis Jums zināms. Ir atkāpes no Fokiņa iestudējuma, taču tās nekaitē izrādei.

“Bolero” – lieliski, spīdoši! Viss lieliski: mūzika, dejojšana, māksliniece. Jeļena Aleksandrovna [Tangijeva-Birzniece] ir ļoti talantīga baletmeistare.

Mūzika lieliska savā dzelzainajā ritmā, kas, cik nu zinu, nemainās no sākuma līdz beigām, un tikai pakāpenisks skanējuma kāpinājums rada darbības dinamiskumu. Jūs skaisti turat ritmu, kaut arī Jums beigās varētu būt kārdinājums iedzīt tempu (kā to dara J. A. Mravinskis, starp citu, viņš mēdz iedzīt praktiski visu), tomēr nē – Jūs ne tikai dzirdat dinamiku, bet arī redzat. Starp citu, pēdējā izrādē Jūs nenoturējāties.

[..]

Noslēguma koncerts – no sākuma līdz beigām izcils, taču Jūs nez kādēļ diriģējāt ne vienmēr līdzeni. Koris bija ļoti labs, bet dziedātājus Jūs padidjāt nedaudz slābani.

Par Hunhenu neko nevaru pateikt, no koncerta izdarīt slēdzienu nav iespējams.

Jūsu teātra darbības apspriešana man nepatika. Daudz ditirambu, palaikam vaļsirdības trūkums un pilnīgi nepielaujama J. A. Tangijevas-Birznieces darba ignorēšana.

Jūsu koncerts – par to jau runāju šīs vēstules sākumā, un tas tika rakstīts mirkļa iespaidā, līdz ar to mazliet par daudz jūsmīgi, bet lai tā arī paliek.

Jūsu skaidrojums pa tālruni attiecībā uz Berlioza ieviesto “Rakoci maršu” man likās pilnīgi nepārliecinošs. Jūs runājāt drukāta libreta vārdiem. Berliozs to ieviesa nepamatoti (pompozitātes labad).

Galvenais diriģents Edgars Tons – o, es daudz, varbūt pārāk daudz jau esmu pateikusi par Jums. Par labajām īpašībām vairs nerunāšu. Jums taisnība – darbs, darbs un darbs. Jūs vēl esat jauns un Jums ļoti daudz jāstrādā.

Jūs trūkums – Jūs esat nevienmērīgs. Kādā ziņā? Jums vienmēr jābūt līdz beidzamajam izturētam, publika nedrīkst redzēt un just Jūsu personisko labsajūtu, noskaņojumu u. tml. Brīžiem Jūs vadāt orķestri iedvesmoti un pilnībā atdodat sevi mūzikai, bet brīžiem... Jūs darāt smagu un pašam neinteresantu darbu. Tādos brīžos Jūsu žests ir neizteiksmīgs. Jūs pat mēdzat atskatīties uz āpsi-klausītāju, kas dodas prom piecas minūtes pirms izrādes beigām. Jums ir garlaikota seja, Jūs pieglaužat matus, slaukāt (vairāk nekā nepieciešams) seju, viss Jūsu veidols pauž, ka Jums garlaicīgi.

Tas ir nepieļaujami. Ja tas atsauktos tikai uz Jūsu ārējo izskatu – sikums. Bet tas jaušams visā orķestrī.

Koncertā Jūs turējāties nevainojami, neskaitot sikumu (kustība ar lakatiņu rokā), ko teicu Jums pa tālruni. Orķestri Jūs vadījāt skaisti – tā arī radās lieliskais iespaids par koncertu. Ja vien forma neatsauktos arī uz saturu, es nebūtu atļāvusies Jums visu šo teikt.

Taču man liekas, ka, ja to saka atklāts draugs, vecākais biedrs un izsaka to visu, lūk, tā vienkārši, apvainoties nedrīkst.

Liekas, ka nu gan ļaunprātīgi izmantoju Jūsu uzmanību un laiku, un tas jau kļūst nepiedienīgi. Aplūstu. Manā neapvaldīgumā vainojams vasarnīcas apkaimes klusums.

Turpmākais atkarīgs no Jums. Ja Jūs interesēs, kas ir Jūsu nepazīstamie korespondenti (te domāju vīru un sevi), labprāt īsi pastāstīšu par mums abiem.

Vislielākais paldies par visu.

Sirsniņi sveiciens Jums un Jūsu ģimenei.

Spiežu Jūsu roku, patiesā cieņā
J. Hlopina

Nākamajā laidienā turpināsim ieskatu Edgaram Tonam rakstītajās Jekaterinas Hlopinas un Borisa Haikina vēstulēs